

ÜKSIKUTE KAUPADE TURU MAHU MÄÄRAMISE METODOLOOGIAST

I. Müür

Kaubatundmise ja kaubanduse organiseerimise kateeder

Sotsialistliku tootmise eesmärgiks on rahva kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste üha täielikum rahuldamine. Eesmärk saavutatakse ühiskondliku tootmise pideva arendamise ja täiustamisega. See eeldab toodetavate materiaalsete hüvede hulgalist ja kvaliteedilist vastavust ühiskondlikule vajadusele nende hüvede järele antud etapil. Pakkumine peab vastama seega mitte ainult kaupade ühiskondliku vajaduse üldisele mahule, vaid ka selle struktuurile, üksikute konkreetsete vajaduste sisule. Kaupade kvaliteet ja tarbimisomadused peavad vastama tarbijate nõudmistele. Praktiliselt on see saavutatav sel juhul, kui tööstus toodab ning kaubandusorganisatsioonid pakuvad tarbijaile tarbekaupu nõutavas hulgas, sortimendis ja kvaliteedis.

Nende ülesannete täitmise oluliseks eelduseks on turu süsteemaatiline ja igakülgne tundmaõppimine, mis on sotsialistliku riigi üheks majanduslikuks funktsiooniks. Selle mõte seisneb tingimuste kindlaksmääramises, mille juures saavutatakse vajalikud proportsioonid pakkumise ja nõudmise vahel. Turu analüüsi keskseks ülesandeks on omakorda turu mahu määramine — see on kaupade ühiskondliku vajaduse üldise mahu, struktuuri ja kvalitatiivse sisu väljaselgitamine. Praktiliselt tuleb turu mahu all mõista elanikkonna maksevõimelist nõudmist, s. o. seda osa üldisest ühiskondlikust vajadusest, mis rahuldatakse elanikkonna ostufondide arvel hindade antud taseme juures. Üldisest turu mahust on vaja eristada üksikute kaupade turu mahtu, s. t. konkreetsete kaupade jaemüügi võimalikku mahtu elanikkonna maksevõimelise nõudmise teatud piirides.

Nõudmisest, selle struktuurist ja klassifitseerimisest

Teooria ja praktika seisukohalt tuleb teha vahet kaupade vajaduse ja nõudmise vahel. Nõudmine on maksevõimelise vajaduse

avaldumise vorm. Vajadus on ise teatavasti ajalooline kategooria: see muutub ja areneb tootmise enese mõjul. Paljude individuaalsete vajaduste kogum nende mitmetahulisuses moodustab ühiskondliku vajaduse kaupade ja teenuste järele. Kaubamajanduse tingimustes rahuldatakse aga ainult neid vajadusi, mis on tagatud rahalise ekvivalendiga. Seega on olemas vastuolu tegelike vajaduste ja nõudmise kui nende vajaduste ringlussfääris avaldumise vormi vahel. See vastuolu lahendatakse maksevõimelise nõudmise kategooria abil, mis hõlmab rahaliste vahenditega kaetud osa tegelikust ühiskondlikust nõudmisest kaupade ja teenuste järele. Maksevõimelise nõudmise vormis viib ühiskond tarbimise vastavusse igale sotsiaalsele rühmale ja üksiktöötajale osaneva rahvatulu osaga.

Nõudmise tundmaõppimine on kaasajal omandanud suure tähtsuse ka kogu rahvamajanduses elluviidava majandusreformi edukuse seisukohalt. Majandusreformi tähtsaks eesmärgiks on teatavasti tootmiskollektiivide ja üksiktöötajate materiaalse stimuleerimise täiustamine. Kes hästi töötab, selle sissetulek on suurem, tal on võimalik oma vajaduste ja soovide kohaselt suuremal määral tarbimisest osa võtta. Niisugune võimalus on töö materiaalseks stiimuliks. See võimalus realiseeritakse ja omandab stiimuli tähenduse siis, kui töötaja saab alati temale vajalikke ja soovitud kaupu osta. Seega on elanikkonna varustamine tarbekaupadega temale soovitavas valikus ja struktuuris ühtlasi majandusreformi elluviimise, materiaalse stimuleerimise põhimõtte realiseerimise küsimuseks.

Esmaseks ülesandeks elanikkonna nõudmistele selgitamisel on tema maksevõimelise nõudmise suuruse väljatoomine. Viimasega ongi määratud kõigi tarbekaupade turu üldine maht, mille raames tuleb seejärel välja selgitada nõudmine konkreetsete kaupade järele ehk nende kaupade turu maht. Elanikkonna üldise maksevõimelise nõudmise väljaselgitamise meetodid on praktikas küllaltki hästi välja kujunenud ning baseeruvad elanikkonna rahaliste tulude ja kulude bilansi väljatöötamisele.

Elanikkonna rahaliste tulude ja kulude bilansiga tehakse kindlaks elanikkonna maksevõimelise nõudmise suurus ehk nn. ostufond, mis on aluseks kaubakäibe mahu ja struktuuri planeerimisel. Ostufond leitakse kõigist tuludest kõigi mittekaubaliste kulude lahutamiseega. Elanikkonna rahaliste tulude ja kulude bilansi abil kindlaksmääratud ostufondile tuleb lisada asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide kaupade ostmisega seotud kulutused (nn. kollektiivtarbimine, kollektiivtarbijate nõudmine). Sellisel saadakse kogu nõudmise üldmaht, mis peab olema kaetud kaupade pakkumisega.

Jaekäibe planeerimisel on osutunud küllaltki komplitseerituks jaekäibe mahu ja selle struktuuri kooskõlastamine tarbekaupade tootmise ja elanikkonna nõudmisega. Kui tagatakse üldine vas-

tavus turu mahu, kaubakäibe ja kaubakatte vahel, siis on sageli tegemist kahesuguste probleemidega nende struktuuris.

1. Mõningate kaubarühmade ressursid ei kata elanikkonna sellekohast nõudmist ja need kaupad muutuvad defitsiitseiks. Seega ei leia elanikkond täielikku katet oma tuludele; siit tuleneb rahuldamata nõudmine käibesfääris ja materiaalsete stiimulite ebapiisavuse kogu rahvamajanduses.

2. Mitmete kaubarühmade ressursid ületavad elanikkonna nõudmist nende kaupade järele (jaehindade antud taseme juures). Tekivad teatud kaupade liigsed varud, mis ei jäta mõju avaldamata käibevahendite ringluskiirusele, fonditootlusele ja järelikult ka kogu ühiskondliku tootmise kasvutempole.

Kõik see annab tunnistust teatud disproportsioonidest tarbimisfondi väärtuselise ja naturaalse esemelise struktuuri vahel, mida põhjustab suurel määral elanikkonna nõudmise struktuuri ebapiisav tundmaõppimine, selle arengutendentside prognooside puuülikkus, mistõttu tarbeesemeid tootvate tööstusharude ja põllumajanduse tootmisprogrammide kavandamisel ei ole küllaldaselt arvestatud toodangu plaanilist lõplikku tarbimist. Mõnel juhul on selline mittevastavus seletatav ka ebapiisavate tootmisvõimalustega (tootmisvõimsused, tooraine, materjal), samuti tootjate mitteküllaldase huviga elanikkonnale vajalike kaupade valmistamise vastu.

Sotsialismi tingimustes on olemas eeldused selleks, et kaupade pakkumine üha enam vastaks nende ühiskondlikule vajadusele ning seda nii koguseliselt kui ka struktuuriliselt. Nõudmise ja pakkumise dünaamika sõltub paljudest asjaoludest, pealegi võib see uute tegurite mõjul jälle muutuda. Seega on pidevalt vaja analüüsida nõudmise ja pakkumise arenemise suundi ja ulatust, kindlaks määrata maksevõimelise nõudmise maht ja struktuur ning vastavalt sellele kavandada konkreetsete kaupade tootmist.

Turu probleemid ja eriti turu mahu määramise küsimused on kujunenud aktuaalseteks seoses majandusreformi juurdumisega kogu NSV Liidu rahvamajanduses ning kõigi rahvamajandusharude järkjärgulise üleminekuga majandusliku tegevuse planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uutele tingimustele. Kuna tööstusettevõtete tegevuse hindamise põhiliseks kriteeriumiks on saanud toodangu realiseerimisplaani täitmine, on nad hakanud tunduvalt enam huvituma oma toodangu turust ja selle kujunemise perspektiividest.

Turu probleemide aktuaalsus oneneb paljuski nõudmise ja pakkumise vahekorra igal ajajärgul. Mida täielikumalt rahuldatakse elanikkonna nõudmine, mida enam kõigi kaupade pakkumine sellele nõudmisele läheneb, seda enam suureneb turu tundmaõppimise tähtsus, selle mõju tootmisele ja tootmisprogrammide kujundamisele.

Elanikkonna nõudmiste tundmaõppimise ja prognoosimise probleemi teeb komplitseerituks elanikkonna nõudmiste dünaamilisus. Oma mitmekülguse ja dünaamilisuse peale vaatamata alluvad nõudmise mahus ja struktuuris toimuvad muutused siiski teatud seaduspärasustele. Sõltuvalt tulude tasemest on elanikkonna erinevad rühmad sunnitud kinni pidama vastavatest vahetõrgetest erinevate kaupade hankimisel, teatud järjekordsusest oma vajaduste rahuldamisel. Kahtlemata avaldavad nõudmise struktuurile mõju ka paikkondlikud, kliimaatilised, ajaloolised, rahvuslikud jt. iseärasused. Kõik see loob eeldused ostjate nõudmiste tundmaõppimiseks ja nende struktuuri nihete ettenägemiseks.

Plaanimajanduse tingimustes on võimalik prognoosida elanikkonna nõudmist ja selle struktuuri. Ühiskondliku tootmise, rahvatulu, palgafondi ja elanike teiste rahaliste tulude, jaehindade taseme ja vahetõrgete riiklik planeerimine tagab vajalikud lähteandmed mitte ainult nõudmise üldmahu, vaid ka selle struktuuri määramiseks. Rahvamajanduse plaanipärase arengu tingimustes võib ette näha muudatusi elanikkonna nõudmise struktuuris ja vastavalt sellele arendada ühiskondlikku tootmist.

On oluline eristada a) makro- ehk kaubagrupidist nõudmist ja b) mikro- ehk kaubaliigilist nõudmist. Makronõudmise all mõistetakse elanikkonna poolt üksikutele kaupadele või kaubagruppidele (valmisriided, jalatsid, televiisorid, õmblusmasinad jne.) esitatavat nõudmist. Mikronõudmine avaldub aga ühe ja sama kauba või kaubaliigi erinevates modifikatsioonides (tegumood, materjal, suurus, värvus jne.). Nendele kahele nõudmise liigile vastavad ka erinevad nõudmise tundmaõppimise moodused.

Makronõudmise puhul seisneb ülesanne elanikkonna nõudmise üldmahu kindlakstegemises kogu antud kaubarühma järele ning selle seostamises tootmise planeerimisega tööstusharuti. Igas tööstusharus on makronõudmine grupilise toodangunomenklatuuri aluseks. Teatavasti planeeritakse tähtsamate kaupade grupiline sortiment kogu vabariigi või isegi NSV Liidu ulatuses. See võimaldab kiiremini kaotada kujunevaid disproportsioone nõudmise ja pakkumise vahel, parandada tooraineressursside ja tootmisvõimsuste kasutamist tööstuses. Seega on makronõudmise kindlakstegemine (nõudmise makroökonomiline uurimine) ja prognoosimine kaalukaks majanduslikuks probleemiks, mida tuleb lahendada vähemalt vabariigi mastaabis.

Mis puutub kaupade mikronõudmise kindlakstegemisse ehk kaupade liigisisese sortimendi kujundamisse, siis nähakse see ette üksikute tootmisettevõtete plaanide väljatöötamisel ning kooskõlastatakse kaubandusorganisatsioonidega viimaste tellimuste esitamise või ka spetsifikatsioonide kaudu, samuti ka hulgilaatadel sõlmitud lepingutes. Mikronõudmise tundmaõppimine (nõudmise mikroökonomiline uurimine) kujutab endast

peasjalikult organisatsioonilis-kaubatundmislikku probleemi. Seda lahendatakse jae- ja hulgkaubanduses terve rea meetodite abil: kaupade liikumise väljavõtteline sortimendiline arvestus, elanikkonna küsitlused, näitusmüügid, rahuldamata nõudmise arvestus jne.

Seega on nõudmise tundmaõppimisel kaks külge — ökonoomiline ja kaubatundmislik. Nõudmise kaubatundmislikul uurimisel määratakse nõudmine kindlaks kaupade tarbimisomaduste seisukohalt. Selgitatakse välja nõudmine teatud kauba erinevate markide, mudelite, suuruste, värvuste jt. tunnuste järgi. Nõudmise jälgimise ja selle muudatuste tundmaõppimise alusel koostatakse tellimused tööstusele, tagatakse kaupade operatiivne kohalevedu, nende eelnev komplekteerimine jne.

Teistsugune tähendus on nõudmise ökonoomilisel uurimisel. Tema eesmärk seisneb teatud kaupade järele oleva nõudmise kvantitatiivsete piiride kindlakstegemises. Kui kaubatundmislikul nõudmise uurimisel on vaja kindlaks määrata näiteks, milline osatähtsus peab jalatsite tellimustes olema nende üksikutel suurustel, mudelitel, pealse ja talla materjalil, värvusel, kontsa kujul jne., siis nõudmise ökonoomilisel uurimisel tuleb määrata, kui palju jalatseid on vaja antud vabariigile, rajoonile või linnale rahalises või naturaalses väljenduses.

Makronõudmise tundmaõppimise metodoloogiast

NSV Liidus väljakujunenud makronõudmise määramise metodoloogias võib täheldada järgmisi olulisemaid põhisuundi.

1. Esimese meetodi kohaselt määratakse nõudmise struktuur elanikkonna rühmitamisega nende tulude taseme järgi. Nõudmise prognoosimine taandub põhiliselt sellele, et iga elanikerühma nõudmise tegelik struktuur kantakse üle plaaniperioodi; sealjuures arvestatakse muidugi elanikerühmade endi vahekorra muutumist vastavalt tulude plaanilisele kasvule. Selliseks prognoosimiseks on vaja teada:

- a) ühele elanikule tarbekaupade ostmisel osanevate kulude keskmist struktuuri elanikkonna igas sotsiaalses (töölised, teenistujad, kolhoosnikud) ja ökonoomilises (tulude järgi) rühmas;
- b) iga sotsiaal-ökonoomilise grupi osatähtsust elanike üldarvus aruande- ja plaaniperioodil.

Praktiliselt taandub see meetod elanike büdžettide struktuuri analüüsile ja tulude dünaamika arvestamisele. Põhilisteks allikmaterjalideks on siinjuures perekondade büdžettide väljavõttelise uurimise andmed. Büdžetistatistika materjalid võimaldavad kindlaks teha nõudmise mahu ja struktuuri sõltuvuse perekondade tulude tasemest, perekonnaliikmete arvust ja perekonna struktuurist. Käesoleva meetodi kasutamine lähtub eeldusest, et ühesuguste tuludega tarbijate nõudmine on püsiva iseloomuga.

Büdzetimeetodi täiustamiseks on suurendatud büdžette koostavate perekondade arvu NSV Liidus 60 tuhandeni.¹ Seejuures tagatakse andmete vajalik representatiivsus. Büdzetistatistika edasine täiustamine aitab kahtlemata kaasa elanikkonna nõudmise uurimise täiustamisele ning seda eeskätt koos teiste meetoditega.

2. Nõudmise prognoosimise teine suund tugineb massilise kaubandusstatistika andmetele. Olgugi et kaupade müügi sortimendilise arvestuse süsteem pole täiuslik, tuleb selle meetodi andmete baasi pidada representatiivsemaks.

Massilise ja küllaltki operatiivse kaubandusstatistika andmed (jaekäibe struktuuri aruanded, kaubagrupidiline käive ühe elaniku kohta, kaubavarude liikumise aruanded, jaehindade indeksid jne.) võimaldavad küllaltki operatiivselt ja objektiivselt informeerida plaaniorganeid nõudmise ja pakkumise majanduslikest seaduspärasustest. Nad võimaldavad operatiivselt hinnata üksikute kaupade «minekut» kaubandusvõrgus ning juhtida tähelepanu rahuldamatata nõudmisele juba selle kujunemise järgus. Seega saavad kaubandusstatistika andmed olla lähtematerjaliks nõudmise prognoosimisel järgmiste lähemate perioodide kohta, rääkimata kaubaringleuse operatiivse reguleerimise parandamisest juba aasta jooksul.

Vastavalt arvutustehnilise baasi tugevnemisele, raalide laialdasemale kasutuselevõtmisele on võimalik massilise kaubandusstatistika baasil töötada välja nõudmise prognoose üha väiksemate territoriaalsete üksuste kohta, arvestada senisest rohkem sesoonsust jt. tegureid. Kõige täpsem saab siin olla muidugi järgmise aasta kohta koostatud prognoos. Seda on võimalik kooskõlastada ka järgmise aasta tootmise arendamise võimalustega, mis tagab nõudmise prognoosi reaalsuse, selle seose kaubakattega. Prognooside koostamisel ainult kaubandusstatistika andmetel ei lähtuta rahalistest tuludest, vaid tegelikult väljakujunenud jaekäibest, jäetakse kõrvale pidevad ja olulised nihked elanikkonna jagunemises sotsiaal-ökonomilistesse rühmadesse.

Mõlemad nimetatud elanikkonna nõudmise makroökonomilise uurimise meetodid võimaldavad teha rahuldavaid prognoose üksikute kaupade nõudmise kohta suhteliselt lähemaks perioodiks. Nende meetodite alusel koostatavaid prognoose on mõeldav kasutada kaubakäibe struktuuri planeerimisel nii aastaplaanide kui ka viie aasta plaanide väljatöötamisel. Selliselt koostatud plaan on kõige reaalsem ühe aasta kohta, viie aasta plaanide täitmisel võivad tulla arvesse juba mõnevõrra suuremad kõrvalekaldumised. On ilmne, et veel pikemaks perioodiks on raske rahuldavalt ette näha mitmeidki kardinaalseid, kuid suhteliselt aeglasi

¹ Использование методов изучения потребительского спроса для нужд перспективного планирования. Материалы международной конференции, М., 1967, с. 71.

muudatusi tarbimise struktuuris (tingitud näiteks elanikkonna kultuuritaseme tõusust, tootmise ja isikliku majapidamise tehnilise taseme tõusust jne.), mida on raske arvestada sellekohastes ökonoomilistes arvutustes.

Kõige otstarbekam on rakendada üksikute kaupade turumahu uurimisel ja prognoosimisel mõlemaid eeltoodud meetodeid koos, kasutades mõlema puhul kogutavat mitmekülgset majanduslikku informatsiooni ja kummagi meetodi positiivseid tunnetuslikke võimalusi. Nii ongi viimaste aastate tulemuslikemates uurimustes kasutatud kaubandusstatistika andmeid üksikute kaupade jaekäibe ja kaubavarude kohta, mis võimaldavad selgitada jaekäibe seaduspärasusi koos nõudmise seaduspärasuste analüüsiga büdžetistatistika andmetel. Tähtis koht on sealjuures muidugi ka elanike sotsiaal-ökonoomiliste rühmade arvulise vahekorra muutuste prognoosil, seoses elanikkonna sissetulekute plaanilise suurenemisega, ja üksikute kaupade keskmise jaehinna muutumise seaduspärasuste selgitamisel.

Sellise kombineeritud lähenemise tulemusena on ka välja töötatud valem üksikute kaupade nõudmise mahu arvestamiseks:

$$Y = (X + D) \cdot I_H \cdot N^1,$$

- kus Y — antud kaubagrupi jaekäibe maht planeeritaval aastal;
 X — selle kaubagrupi jaekäibe maht ühe elaniku kohta aruandeaastal;
 D — kulutuste muutumine antud kaubagrupile ühe elaniku kohta sõltuvalt tulude muutumisest;
 I_H — kauba keskmise jaehinna muutumise indeks;
 N — elanike arv planeeritaval aastal.

3. Nõudmise prognoosimisel kaugemaks perioodiks (10—20 aastat) tuginetakse normatiivsele meetodile. Selle meetodi rakendamise aluseks on füsioloogia, kaubatundmise jt. teaduste kaasaegsete saavutuste baasil välja töötatud ning sageli korregeeritavad peamiste toiduainete füsioloogilised tarbimism normid ja tähtsamate tööstuskaupade ratsionaalsed tarbimism normid ühe isiku kohta. Nõudmise uurimine ja prognoosimine toimub tarbimise tegeliku taseme ja keskmiste tarbimism normide kõrvutamise alusel, kusjuures töötatakse välja abinõud tarbimism normide saavutamiseks järkjärguliselt, kindlateks tähtaegadeks.

Normatiivne meetod lähtub mitte niivõrd elanikkonna nõudmisest, kuivõrd tema vajaduste mahust. Tarbimism normide teaduslik väärtus seisneb selles, et need võimaldavad kindlaks määrata inimese normaalseteks elamistingimusteks vajalike materiaalsete hüvede koguse ning annavad kriteeriumi juba saavutatud tarbimise taseme hindamiseks. Tarbimism normid võrdsustavad aga tarbimise taset, samal ajal kui rahalised tulud (palk, pensionid

¹ Использование, op. cit., с. 86.

jt.) on küllaltki diferentseeritud, mis põhjustab ka tarbimise diferentseerumise.

Toitumisnormid lähtuvad eeskätt vajadusest kompenseerida inimeste energiakulu sõltuvalt nende töö- ja elamistingimuste, soo, vanuse, elukoha, kliimatiliste jm. tingimuste iseärasustest. Normide väljatöötamisel arvestatakse tarbimises juurdunud tava- sid ja rahvuslikke iseärasusi, püütakse juurutada ratsionaalset toitumist. Seejuures ei saa piirduda ainult toidu biokeemiliste elementide (valgud, rasvad, süsivesikud, vitamiinid jt.) ja selle kalorsuse kindlaksmääramisega. Normide väljatöötamisel määrata- takse toiduainete vajadus elanikkonna iga rühma jaoks. Lähtudes rühmade vahekorras elanike üldarvus, saab määrata keskmist tarbimisenormi iga vabariigi ja NSV Liidu kohta tervikuna.

Loomulikult ei saa tarbimisenormid jääda stabiilseteks, kuna ka teadmised toitumisest täiustuvad. Põllumajanduse ja toidu- ainetetööstuse areng võimaldab toota väärtuslikumaid toiduaineid. Üksikute elanikkonna rühmade tarbimisenormid ja eriti keskmised normid muutuvad seoses töö- ja elutingimuste paranemisega ning elanikkonna struktuuri (elukutsete, vanuse, soo, territo- riaalse paiknemise järgi) muutumisega. Seetõttu on vaja arves- tada kõiki eeltoodud muudatusi.

Ratsionaalsed tarbimisenormid on välja töötatud võrdlemisi laia tööstuskaupade ringi kohta. Ka need normid peavad arves- tama elanike töö- ja elutingimusi, elanikkonna struktuuri ja selle progresseeruvaid muudatusi. Tingimata tuleb siin rõhutada kli- maatiliste tingimuste arvestamist, millest lähtudes on normid välja töötatud erinevate vööndite kohta. Mitmete tööstuskaupade normide väljatöötamine toimub komplekselt. Nii on näiteks kangaste ja valmisriiete tarbimisenormid üksteisega tihedalt seotud, viimaseid on ka esimestega liidetud, ümberarvestatuna kangas- tele. Sealjuures on muidugi ette nähtud valmisriiete osatähtsuse tunduv tõus nimetatud kaupade üldises tarbimises.

Erinevalt toidukaupadest ei tarbita tööstuskaupu ühekordselt, vaid need on suhteliselt pikema kasutamise objektideks. Seetõttu kaupade ostmisega nende tarbimine alles algab. Rõivaste, jalat- site jm. ostuga täiendab elanik oma garderoobi, tarbimine kaju- tab aga endast selle garderoobi kasutamist. Seega arvestatakse ratsionaalsete tarbimisenormide määramisel nii igale kodanikule vajalikku garderoobi kui ka selle igaaastase täiendamise ulatust. Praegusel ajal iseloomustab tööstuskaupade tarbimine nii kodanike garderoobi normaalse taseme saavutamist kui ka selle kulunud osa asendamist.

Paljude kaupade osas on suur tähendus mitte ainult nende füüsilisel, vaid ka moraalsel kulumisel tehnika arengu, moe ja maitse muutuste jne. mõjul. Nii näiteks viib uute rõiva- ja jalatsi- mudelite, uutest materjalidest trikootoodete jm. müügile ilmumine

varem toodetud ja realiseeritud kaupade moraalsele vananemisele ning kutsub esile nõudmise uute kaupade järele.

Omaette probleemide ringiks on kultuurikaupade, majapidamiseseadmete jt. pika kasutamisajaga kaupade ratsionaalsete tarbimismäärade väljatöötamine. Siin ei piisa nende vajaliku pargi kindlakstegemisest teatud aastal, tuleb teada ka nende senist parki elanike kodudes, seadmete füüsilise ja moraalse kulumise optimaalset perioodi jt. tegureid.

О МЕТОДОЛОГИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ОБЪЕМА РЫНКА ОТДЕЛЬНЫХ ТОВАРОВ

И. Мююр

Резюме

Достижение цели социалистического производства предопределяет и необходимость систематического и всестороннего изучения рынка. Центральной задачей анализа рынка является, в свою очередь, определение его объема, в том числе и по отдельным товарам. В статье рассматриваются некоторые методологические вопросы структуры и классификации спроса и изучения макроспроса по отдельным товарным рынкам.

В условиях новой системы планирования и материального стимулирования изучение спроса содействует удовлетворению потребностей населения в товарах необходимого ему ассортимента, а тем самым и реализации принципа материального стимулирования и осуществления самой экономической реформы. На практике ресурсы по некоторым товарным группам не соответствуют спросу населения, а по другим товарам, наоборот, образуются лишние запасы. Все это приводит к отрицательным последствиям в народном хозяйстве и свидетельствует о наличии известных диспропорций между стоимостной и натурально-вещественной структурой фонда потребления.

Задачи сплошного перехода целых отраслей на новые условия хозяйствования и перспективы насыщения рынка по отдельным товарам придают определению объема рынка отдельных товаров особую значимость. Государственное планирование общественного производства, национального дохода, фонда зарплаты и других денежных доходов населения, уровня и соотношений розничных цен создает необходимую базу для определения не только общего объема спроса, но и его структуры. В статье рассматриваются изучение макроспроса и микроспроса, их сущность, цели и методологический арсенал исследования.

Основное внимание уделяется методологии изучения макроспроса. Анализируются методы определения объема и структуры рынка, раскрываются положительные и отрицательные стороны этих методов.

Основными, применяемыми на практике методами изучения рынка, являются бюджетный и статистический методы. Совершенствование бюджетного метода идет, главным образом, по линии усиления репрезентативности данных, расширения круга исследуемых семей. Развитие статистического метода связано с массовостью и оперативностью торговой статистики, а следовательно, и с совершенствованием базы счетной техники.

Обосновывается целесообразность совместного применения при изучении и прогнозировании объема рынка отдельных товаров обоих указанных методов, используя положительные познавательные возможности каждого из них, и разностороннюю экономическую информацию. Для такого комбинирован-

ного подхода имеется и формула для определения объема рынка отдельных товаров.

Для прогнозирования спроса на более длительное (10—20 лет) время опираются главным образом на нормативный метод. Нормативный метод исходит не столько из спроса населения, сколько из его потребностей. Нормы питания по продовольственным товарам и рациональные нормы потребления промышленных товаров дифференцированы, исходя из условий труда, питания и быта населения, и структуры его. Время от времени необходимо пересматривать нормы, в связи с изменениями в производстве и в потреблении отдельных товаров, совершенствованием питания и быта населения.